

## Відгук

офіційного опонента про дисертацію Войтківа Олега Михайловича «Художня концепція героя в романі Івана Франка «Лель і Полель»», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Світлої пам'яті Іван Овксентійович Денисюк у спогадах про дисертаційну співпрацю зі своїм учителем – академіком Михайлом Возняком – писав: «Зате тема моєї дисертації, що її запропонував науковий керівник – Михайло Степанович, була «кишенькова»: «Дві редакції повісті Івана Франка «Воа constrictor». Академік висміював теми глобальних масштабів й іронічно пародіював їх: «Образ зайця у світовій літературі», методологія виконання – «Біг пес через овес, не шкодило псові, хай же не шкодить і вівсові». Моя тема звучала сухо, зате науково». Цей іронічний спогад Івана Овксентійовича не випадково прийшов на гадку відразу ж після ознайомлення з кандидатською дисертацією Олега Войтківа. Його тема – «Художня концепція героя в романі Івана Франка «Лель і Полель» за своєю «кишеньковістю» не поступається Денисюківській. Однак у цій позірній мініатюрності відкриваються методологічні перспективи дослідницької «оптики», здатної спрямувати літературознавчий погляд науковця на проблеми, значно глобальніші за змістом, ніж «образ зайця у світовій літературі». Йдеться, зокрема, про проблеми історіографії, генології, поетики, стилістики, інтертекстуальності, психології творчості, культурно-історичної контекстуальності і багато-багато інших, залежно від того, куди крізь призму аналітичного дослідження одного твору письменника спрямує вектор дослідження науковець. Такий підхід до вибору теми, як бачимо, відповідає славним традиціям львівської франкознавчої школи, зберігає їх і водночас дає їм нове життя. І це тим більш приємно, що, як справедливо зауважує дисертант, «своєрідним «першовідкривачем» роману «Лель і Полель» по праву можна вважати Михайла Возняка, який здійснив цілісний переклад твору українською мовою





та вперше опублікував його» (с. 3). Тож вибір саме такої теми – це ще й уклін сучасних львівських франкознавців своїм легендарним попередникам.

До того ж, концепція дисертації методологічно збігається з методикою творчої праці самого Франка, який, як відомо, вважав себе «мініатюристом і мікроскопістом», що «привик знаходити цілий світ у краплі води». На наше переконання, саме у методологічній значущості дисертаційної роботи міститься її «вальор», її наукова новизна, що, до речі, не зайвим було би чіткіше прописати у Вступі. Щоправда, з'ясовуючи актуальність роботи, дослідник наголошує на одній із основних методологічних перспектив такого типу робіт, а саме: «Крізь призму аналітичної оцінки персонажного ряду відкривається перспектива чіткіше представити способи та методи художнього письма автора» (с. 12).

Структура роботи видається оптимальною за своєю логічністю і чіткою раціональною побудовою. Враження структурної досконалості посилює лапідарне формулювання підрозділів роботи, яке подекуди, як-от у другому розділі, складається з одного-двох слів, але цього достатньо, аби сконцентрувати увагу на центральній категорії окремого сегменту наукової праці.

Приємно вражає ретельність дисертанта, який зібрав величезний за обсягом джерельний матеріал, що стосується історії написання роману та його літературно-критичної рецепції у працях дослідників різних історичних періодів. Ці дані допомагають створити цілісну картину генологічної природи твору, ступеня біографізму та міметичного відтворення культурно-історичних реалій у ньому, особливостей образної системи, прийомів і засобів художнього зображення роману, оригінальності індивідуального стилю автора та способів його наратологічних стратегій. Відрадно, що аналіз джерельної бази дисертаційної роботи не передбачає автоматичного схвалення висновків визнаних авторитетів, а зорієнтований, сказати б, на критичну рецепцію літературно-критичної рецепції. Зокрема, дисертант не погоджується з тезою Т. Гундорової, що роман «Лель і Полель» «накреслювався як мозаїчна структура, підпорядкована не так центральній дії, як відцентрованої

самодостатності й картинності окремих сцен і подій». Натомість дослідник доводить, що «сюжетна цілісність роману беззаперечна, а помітні різкі переходи між розділами – це лише оригінальний авторський прийом творення єдиноцільного художнього полотна» (с. 40).

Другий, теоретичний, розділ роботи крізь призму літературознавчого аналізу одного окремо взятого Франкового роману проливає світло на секрети *поетикальної* майстерності письменника, на його тяжіння до експериментів із художньою формою. Зокрема йдеться про залучення у романі «Лель і Полель» цілого комплексу прийомів і засобів художнього зображення (психологічний пейзаж, внутрішні монологи, широка панорама суспільного життя), які «І. Франко успішно застосовував і в інших своїх творах» (с. 45).

Відрадно, що, розмірковуючи над проблемою Франкової причетності до тих чи тих літературних напрямів і жанрів (романтизму і готики, реалізму, модернізму, натуралізму, імпресіонізму), дисертант жодного разу не піддається спокусі штучно вписати творчість письменника загалом, чи окремі поетикальні елементи роману «Лель і Полель» зокрема, у матрицю відповідних естетичних доктрин, а, навпаки, виявляє структурне «місце» й естетичну значущість цих елементів у творі й у творчості письменника. У кінцевому результаті такий підхід «працює» на оприявлення універсальності творчого генія Івана Франка й не дає підстав для закидів щодо еkleктичності його творчої манери. Важливо також, що вивчення Франкового експериментування з елементами різних естетичних систем не перетворюється у самоціль. Дисертант методично і наполегливо підтримує зв'язок із магістральною проблемою дослідження, наголошуючи, що «така контамінація, своєрідний синкретизм дали Франкові можливість подивитися на своїх персонажів під різними кутами зору, показати, як вони формувалися, як виростали, з якого середовища вийшли, як вони змінилися та як позиціонували себе у суспільстві» (с. 60).

Однак квінтесенцією розкриття центральної проблеми дисертаційного дослідження є, поза сумнівом, третій, «практичний», розділ роботи, у якому дослідник аналізує галерею образів провідних і другорядних персонажів роману «Лель і Полель» у «художньо-ідеологічній» системі координат. Хочемо

солідаризуватися саме з таким, «ідеологічним», а не «ідейним» формулюванням культурно-історичного контексту характеротворення «Леля і Полеля», оскільки такий підхід дозволяє: 1) загострити дослідницьку увагу на суспільно-політичних обставинах міметично відтворених у романі реалій; 2) уникнути повторного звернення до ретельно вивченого в другому розділі роботи ідейно-естетичного контексту; 3) підкреслити актуальність описаних у творі проблем ідеологічного, політичного, соціально-економічного, культурно-ментального характеру в українсько-польських взаєминах у Галичині.

І знову не можемо не погодитися із дисертантом, що Франко ніколи не ставив собі за мету курс на загострення міжнаціональних стосунків між представниками різних етнічних груп, що населяли Галичину. Навпаки, «через зображення взаємин між героями у своїх творах автор моделює можливі шляхи налагодження міжнаціональних стосунків – складних, сповнених контрверсій, з малою кількістю точок дотику». Водночас, письменник справді «проводить одну магістральну лінію, твердо стоїть на тій позиції, що представник кожного етносу повинен гідно представляти націю та висловлювати повагу до іншої» (с. 89).

Художній аспект способів характеротворення в аналізованому творі теж перебуває у фокусі уваги дослідника: інтертекстуальність, прийом контрасту, засоби кольористичного впливу на читача, вивчення ономастичного простору роману, новаторські способи психологізації прози, – все це постійно перебуває у полі зору дисертанта. Цікавими є міркування О. Войtkіва щодо художньої майстерності Франка-портретиста. Зокрема, спостереження, що «у Франка зовнішність слугує своєрідним доповненням сюжетної ролі персонажа», що «зовнішні параметри віддзеркалюють параметри «внутрішні», душевні» (с. 167), і що «чіткіші, виразніші позитивні та негативні риси» простежуємо навіть не у портретах головних героїв твору, а «в персонажів, які виринають у творі один або декілька разів» (с. 165).

Загальні підсумки оригінального й самостійного дослідження «одного Франкового роману» підводяться в чітко сформульованих Висновках, які засвідчують уміння дисертанта органічно синтезувати історико-літературні й



теоретичні проблеми, всебічно осмислювати їх і розгортати у систему логічно обґрунтованих суджень. Наприкінці роботи О. Войтків цілком доречно ще раз акцентує на концептуальній значущості дослідження окремо взятого твору письменника, який, хоч і не побачив світ за життя Франка, проте «не лише виразно засвідчує значний поступ автора на письменницькій ниві, а й містить у собі «тисячні зв'язуючі огнива», які нерозривно єднають передусім магістральними ідейно-тематичними настановами твір з усім огромом художньої спадщини І. Франка» (с. 172).

Попри всі очевидні переваги дисертації Олега Войтківа, трапляються у ній також окремі контрверзи, недогляди та недоречності. Відтак, дозволимо собі висловити такі зауваження та побажання:

1. Хоч літературознавчий «мікроскоп» дослідника методологічно «відкалібрований» належним чином, але зі Вступу такий висновок важко зробити, бо, по-перше, до загальнонаукових методів роботи її автор несправедливо зараховує біографічний, інтертекстуальний, психоаналітичний літературознавчий інструментарій; по-друге, спосіб і мету застосування цих методів не пояснює; і, по-третє, замовчує присутність у роботі інших методів, які цілком доцільно й ефективно застосовує «на практиці». Зокрема, йдеться про культурно-історичний метод, елементи рецептивної критики, герменевтики тощо.
2. На наш погляд, з'ясовуючи генезу образу Регіни Киселевської в інтертекстуальному зв'язку з іншими Франковими творами, дисертант більше уваги надав паралелям із образом Регіни Твардовської із «Перехресних стежок», тоді як образ Целіни із оповідання «Маніпулянтка» майже проігноровано. Насправді останній твір мав би більшою мірою зацікавити дисертанта і з огляду на спільність прототипу (Целіна Журовська), і через типологію спільного та відмінного у ставленні до образу фатальної емансипованої жінки головних героїв згаданих творів (паралелі у ставленні Гната Калиновича до Регіни Киселевської, Семіона Стоколоси до Целі та самого Івана Франка до Целіни Журовської).

3. З огляду на внесок Івана Франка в розвиток українського літературного імпресіонізму, невідповідними очікуванням видаються результати дослідження у підрозділі 2.6. Навіть за обсягом (3,5 сторінки дисертаційного тексту) відчувається диспропорційність у з'ясуванні поетикального впливу імпресіонізму на художню систему аналізованого твору. Тоді як імпресіоністичною настроєвістю позначено значну частину описаних у творі епізодів. До того ж, саме імпресіоністична мозаїчність лежить в основі Франкового сюжетотворення в аналізованому романі, і це знімає вищезазначене взаємозаперечення тези про «мозаїчну структуру, підпорядковану не так центральній дії, як відцентрованій самодостатності й картинності окремих сцен і подій» і тези про беззаперечність «сюжетної цілісності роману» з «помітними різкими переходами між розділами» як «оригінальним авторським прийомом творення єдиноцільного художнього полотна».
4. Подекуди в роботі трапляються і мовно-стилістичні огріхи. Наприклад, сподіваємося, що теза про «постійну вимушену боротьбу за власну національну ідентичність», яка «негативно впливала на історичне буття українського народу» (с. 13) має під собою помилкове мовно-стилістичне, а не ідеологічне підґрунтя. На сторінці 41 йдеться про те, що роман «Лель і Полель» містить «чимало новаторських елементів», а в наступному ж реченні стверджується, що «твір відповідає духові тогочасної літературної традиції, а в дечому, навіть, і випереджає її». По-перше, «традиції та новаторство» становлять, хоч і діалектичну пару, та все ж опозиційних понять; по-друге, «літературна традиція» не може бути «тогочасною» (йдеться, очевидно, про «літературний канон»), оскільки «традиція» – поняття синтагматичного, а не парадигматичного виміру.

Проте зазначені недоліки не мають суттєвого впливу на загальне позитивне враження від роботи. Автореферат відображає основний зміст дисертації, його зміст повністю збігається з положеннями, викладеними в

роботі. Науковий матеріал, проаналізований у роботі, дозволяє сформувати чітке уявлення про постановку проблеми та її розв'язання. Аналіз дисертації та автореферату дозволяє стверджувати, що дослідження здобувача цілісне, системне та концептуально завершене. Робота має чіткі й логічні висновки, що відповідають поставленим завданням. Варто відзначити також прозорий стиль викладу, який відображає науковість мислення дослідника.

Тож дисертація Олега Войтківа «Художня концепція героя в романі Івана Франка «Лель і Полель»» відповідає спеціальності 10.01.01 – українська література й вимогам п. 9 та п. 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р., які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Олег Михайлович Войтків – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент – доктор  
філологічних наук, професор, декан  
Факультету філології Прикарпатського  
національного університету імені  
Василя Стефаника

Р. Б. Голод



Завірюю  
Голод Р. Б.  
начальник відділу кадрів  
Державного вищого навчального закладу  
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника  
код 02125266  
20 р.